

§ 7**Program för City, stadsdelen Norrmalm och del av Östermalm. Samrådsförslag. Svar på remiss från stadsbyggnadskontoret**

Dnr 4.1/1995/2017

Beslut

Kulturnämnden beslutar enligt förslag från kulturförvaltningen:

- 1) Att kulturnämnden som svar på stadsbyggnadskontorets remiss överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande.
- 2) Att kulturnämnden förklarar beslutet omedelbart justerat.

Handlingar i ärendet

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande i rubricerat ärende från 2017-09-04.

Sammanfattning

Stadsbyggnadskontoret har utarbetat ett förslag till Program för City, som skickats ut på samråd. Efter samrådet kommer förslaget att bearbetas innan det ställs ut och därefter lämnas över till stadsbyggnadsnämnden för beslut.

Kulturförvaltningen anser att det helhetsperspektiv på City som programmet tar som utgångspunkt är positivt. Stockholms City har stora kulturvärden, både genom verksamheter som finns här och genom stadsmiljöns kulturarv och arkitektoniska kvaliteter. Det är bra att programmet tydliggör att olika delar av City har olika förutsättningar. Kulturförvaltningen bedömer att programmet kan ge möjligheter till styrning av förändringar så att Citys värdefulla kulturmiljöer hanteras med varsamhet. Programmets riktlinjer tar bland annat upp människors upplevelser av Citys och betydelsen av de offentliga rummen. Den vägledning som ges handlar om den fysiska miljön och kulturförvaltningen vill betona betydelsen av att skapa planeringsprocesser som gör att innehållet i byggnaderna och livet mellan husen också kan planeras så att kulturlivet, kreativa näringar, evenemang, kulturinstitutioner och nattelivet ges utrymme. Det blir viktigt att identifiera kulturvärden och kulturpotential i den fortsatta planeringen och kulturunderlag bör tas fram för att precisera möjligt kulturinnehåll i olika delar av City. Kulturförvaltningen vill särskilt framhålla att det pågår en översyn av Kungsträdgården.

I den vidare bearbetningen bör programmet utvecklas med konkretiseringar av riktlinjerna när det gäller hur befintlig bebyggelse och miljö ska hanteras. I samrådsförslaget är det svårt att bedöma faktiska effekter på bebyggelse, stadsbild och siluett.

Skilda tolkningsmöjligheter leder till osäkerhet om vilka typer av åtgärder som är möjliga, exempelvis med hänsyn till kulturhistoriska värden. För att stärka programmets roll som planeringsinstrument är det viktigt att förtydliganden sker. Kulturförvaltningen lämnar förslag på konkretiseringar i remissvaret. Som komplettering kan förhållningssätten till höjder och skala visualiseras på en karta, där illustrationerna i del 2 ses som en förebild. Förtydliganden kan även göras i kommande områdesvisa fördjupningar av programmet.

Kulturförvaltningen ser det som en potentiell svaghet att stadens kulturhistoriska klassificering av bebyggelsen med därtill hörande underlag inte i någon större utsträckning används i programmet. Därför bör skrivningarna om Riksintressets värdekärnor kompletteras med uppgifter om kulturhistorisk klassificering. Vidare bör programmet på ett tydligare sätt beakta de kulturhistoriska värdena i den modernistiska bebyggelsen utanför Riksintressets värdekärnor, exempelvis i avsnitten som rör *Det moderna City* och *Stenstaden*.

I delen *Riktlinjer* är det bra att frågeställningar konkretiseras som bör besvaras vid varje förnyelseprojekt. För att säkerställa områdets och bebyggelsens kvaliteter bör riktlinjerna dock kompletteras med ytterligare en fråga som rör hur projektet förhåller sig till befintliga kulturhistoriska värden. Med samma utgångspunkt bör det i punkterna under riktlinjernas fem sammanfattande rubriker föras in formuleringar om vikten av att vid åtgärder ta hänsyn till byggnadens och miljöns specifika förutsättningar och kulturhistoriska värden.

I programmets del 2 finns bra resonemang beträffande stadsbild och höjdskala, till exempel skrivningar om att de enstaka högre byggnadernas funktion som accenter i siluetten är beroende av deras fåtal. Dessa bör föras in som utgångspunkter i del 1 och även avspeglas i avsnittet *Riktlinjer*.

Ett varsamt utvecklande av befintliga byggnader och miljöer är inte enbart en kulturmiljöfråga, utan kan även handla om resurshushållning i linje med målen att skapa en långsiktigt hållbar stad.

Kulturförvaltningen deltar gärna i den fortsatta bearbetningen av programmet.

Nämndens behandling av ärendet **Framlagda förslag till beslut**

- 1) Ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), Micke Seid m.fl. (MP) och Ann Mari Engel (V) föreslår (se beslutet).

- 2) Vice ordförande Rasmus Jonlund (L) m.fl. föreslår att kulturnämnden beslutar att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut och att därutöver anföras:

Liberalerna har länge efterfrågat konkreta riktlinjer för utvecklingen av City. Vi är nu glada att det efter flera år har kommit ett förslag. Det är bra att gatumiljö- och trafikfrågorna har samanalyseras med byggnadsfrågorna och flera goda idéer finns i det som presenteras.

Så som programmet för City nu presenteras för nämnden ser vi dock stora brister i hanteringen av dels bostadsfrågan och dels kulturmiljöfrågan.

Bostäder

Vad det gäller fler bostäder i City anser vi, tillskillnad från programmet, att ambitionen med fler bostäder i City ska vara uttalad i hela området. Vi delar inte programmets innebörd vad det gäller att "Områden med ett pulserande cityliv och med många restauranger, kultur och evenemang är inte lämpliga för bostäder".

Om det ska bli fler bostäder i city så måste staden arbeta utefter en medveten strategi. Idag är antalet lägenheter i flerbostadshus i "Klara", "Jakob" och "Södra Johannes" – det som brukar kallas City mellan 500- och 1500 per stadsdel. Det kan man jämföra med grannen "Kungsholmen" med ungefär samma yta där det finns runt 12000 lägenheter. Vill vi förändra det måste vi ha en uppfattning om hur nya detaljplaner bidrar eller inte, till våra mål.

Området intill Norra Latin invid Norra Bantorget är idag till stor del en grusplan med tillfällig uteservering under sommarmånaderna. En varsam förtätning av bostäder på denna redan hårdgjorda yta skulle bidra till att den delen av City blev tryggare och mer använd året runt. Garage finns under jord så p-platser behöver inte tillföras. Att återta Norra Latinbyggnaden som skola, enligt Liberalernas tidigare förslag, skulle också tillföra området mer liv och med fördel kunna kombineras med bostadsutveckling på platsen.

Liberalerna anser därför att det ska vara en uttalad strategi att minst ¼ av nytillkomna kvadratmeter i City ska vara

bostäder och att detta i princip ska gälla alla enskilda projekt.

Kulturmiljö- och skönhetsvärdena

Förutom funktionssammansättningen i stadsdelen behöver vi också förhålla oss till skönhetsvärdena på ett sammanhållet sätt. Det är idag en allvarlig brist att vi inte har ett samlat grepp på hur de nya byggnadshöjderna, volymerna, takutformningarna och därmed siktlinjerna kommer att förändra Stockholm perspektiven på existerande byggnader i staden och på Citys skyline. Det finns all anledning att vara orolig i ett större perspektiv. För det handlar inte enbart om att höja en enskild byggnad med ett antal våningar, utan om en utveckling där vi successivt sätter en ny standard för höjder på nya och tillbyggnader på gamla hus. Påbyggnaden av Gallerian-kvarteret, Hästenkvarteret, Mästerhuset, den nya stationen för Citybanan (kvarteret Orgelpipan), Trygg-Hansa-huset (kvarteret Brädstapeln) och KPMG-huset (kvarteret Snäckan) samt förslagen till Sturegallerian, innebär en jäsning av den centrala innerstaden som knappt innehåller en enda bostad. Det City behöver är inte flera ogenomtänkta jäsningar och kontorslokaler, utan en genomtänkt områdesplan, tydliga riktlinjer och fler bostäder.

Konsekvensutredning för riktlinjernas påverkan på kulturmiljön påpekar riktlinjernas bristande ledning för kulturmiljövärdena. Särskilt eftersom frågan om en sammanhållen beskrivning av hur stadsmiljön ska utvecklas ur höjd-/volym-/stadsvysynpunkt saknas. I stället finns i programmet ett antal noteringar om hur olika områden ska förhålla sig i höjd till vissa byggnader. De byggnader som i det flesta fall utgör referenspunkter är just de byggnader som vi i Liberalerna i flera år varnat för kommer vara början på en allmän ”jäsning” av innerstaden som kommer förstöra vyerna över Stockholm.

Trots att programmet innehåller mycket omfattande beskrivningar av kulturmiljövärdena i Stockholm så är själva riktlinjerna som rör att bevara flera av de unika värdeskapande särdragen väldigt tunna, mer påståenden om hur det är idag än riktlinjer om hur vi ska bygga framöver. Dessa måste vara tydliga och presenteras i ett sammanhang som täcker hela området.

De ömsom varsamma och ömsom djärva förändringarna som efterlyses i Cityvisionen kan inte analyseras plan för

plan utan sammanhållen värdering. Risken är påtaglig att det då varken bli medvetna djärva förändringar, eller varsamma sådana. Att problemen kvarstår och det unika försvinner.

Det är en stor styrka att fastighetsägarna i City vill utveckla sina fastigheter. Det politiska ansvaret är att se den större bilden i tid och rum och medvetet utveckla staden på ett för alla intressenter på ett tydligt sätt.

Om vi inte tänker efter innan vi bygger finns risken att vi upprepar 1960-talets misstag. Då blir vi stående med citykvarter som är övergivna utanför kontorstid, otrygga stora delar av dygnet. Och därtill med en utslätad stadssiluett.

Västra City

I området som idag domineras av järnvägsspår finns möjligheter att utveckla en ny stadsdel i City. Överdäckningar är mycket komplicerade och extremt dyra, vilket staden erfarit efter Hagastadens utveckling. En ny stadsdel på en överdäckning med sjökontakt mot Klara strand och Barnhusviken vore fantastiskt intressant. En sådan stadsdel måste självklart utvecklas i samklang med övriga City, Vasastan och Kungsholmen. En övervägande andel bostäder och kultur/nöjen bör vara målet för utvecklingen av Västra City.

- 3) Sophia Granswed m.fl. (M) föreslår att kulturnämnden beslutar att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut och att därutöver anföra:

Stockholm står just nu inför ett av sina mest dramatiska skeden när det handlar om stadens framtida gestaltning och uttryck. Det är en utveckling som under de närmsta åren kommer att vara fullt jämförbar med andra omfattande förändringar i Stockholms historia.

En av de största utmaningarna är att definiera och bygga den stad vi vill se för framtiden. Det gäller såväl i city som i ytterstaden. Vi vet av erfarenhet att en snabb utveckling av staden kräver ett stort mått av eftertänksamhet. 1960-talets modernistiska framfart i city liksom genomförandet av miljonprogrammets glesa struktur har medfört en av de allra största samhällsutmaningarna vi har i Stockholm idag – segregerade stadsdelar och ogästvänliga centrala platser. I Stockholms snabba utveckling måste vi slå vakt om Stockholms byggnadstradition där äldre värdefull

bebyggelse kompletterats med högkvalitativ spännande ny bebyggelse från varje tidsepok. Därmed kan staden utvecklas beaktande av de kulturhistoriska värdena och behovet av förnyelse. Att värna den gamla stenstadens bebyggelse ska vara av stort intresse och innebär att även enskilda byggnadsobjekt behöver sättas in i detta sammanhang.

Utgångspunkten för visionen för city måste vara en levande stadsdel dygnet runt, med attraktiva stadsmiljöer, fler bostäder, en mångfald av aktiviteter och stärkt cityhandel. Proportionerna mellan kontorsyta och boendeyta i området ska förändras, till boendeytans fördel. I så hög utsträckning som möjligt ska alla nya detaljplaner innehålla bostäder. City ska erbjuda ett rikt utbud av restauranger, caféer och butiker, liksom en blandning av arbetsplatser och bostäder. Det är av stor vikt att utvecklingen av city därför även säkerställer fullgoda gång- och cykelvägar, kollektivtrafik och andra tillgänglighetsaspekter.

När Alliansen redan 2012 gav berörda nämnder i budgetupppdrag att ta ett helhetsgrepp på city – Vision för City – så var just idén att skapa en tydlig politisk inriktning för bland annat fastighetsägare att förhålla sig till. Sånär fem år senare kan vi konstatera att mycket av den önskade tydligheten fortfarande inte konkretiserats i dokumentet, vilket tyvärr får anses vara en svaghet. Vår förhoppning är att ett antal delar i dokumentet kommer att förtydligas under den fortsatta processen, bland annat beskrivningarna kring hur om-, till- och nybyggnader kan vara möjliga samt stadens inställning till rivningar kontra bevarande. Just rivningar omnämns i det närmaste inte alls i programmet, vilket utgör en brist i en så väsentlig fråga.

Väl medvetna om att programmet som helhet nu ska bli föremål för en sedvanlig samrådsprocess så vill vi redan inför detta göra några medskick i mer generella, men likväl väsentliga avsnitt. Efter samrådet och inför ett godkännande av programmet avser vi återkomma med förtydliganden kring detta.

Skrivningarna kring Sergels torg behöver bli tydligare och skarpare. Platsen är idag otrygg under flera av dygnets timmar och är ett exempel på misslyckad modernistisk stadsplanering där människor får ge vika för bilar. Staden behöver ta ett samlat grepp för hur Plattan och hela Sergels torg kan få ett lyft och utvecklas till en attraktiv mötesplats.

Södra Drottninggatan behöver lyftas särskilt. I programmet står det nu ingenting om denna viktiga del av City som har stor utvecklingspotential. Norra delen av Drottninggatan ner till Åhléns har i olika faser genomgått förändringar och upprustningar som ökat gatans attraktivitet, tyvärr har den södra delen inte genomgått samma förvandling. Genom fler levande bottenvåningar, värmeslingor ända ner till Strömgatan samt fler uteserveringar skulle Södra Drottninggatan kunna få ett ansiktslyft som skulle göra gatan till en värdig entré mot Helgeandsholmen och det offentliga Sverige.

Nybroplan är idag rörigt för både fotgängare, cyklister och bilister. Orienterbarheten är svårmanövrerad och många konflikter mellan olika trafikanter uppstår lätt. Det är synd på en så fin plats omgiven av Dramaten, Strandvägen, Raoul Wallenbergs torg och Berzeeli park. En åtgärdsplan för denna plats behöver föras in i programmet.

Vi ser positivt på att utveckla stadens bortglömda rum med nya och tillgängliga rekreationsytor som blir till gagn för såväl stockholmarna som stadens publika gestaltning, värden som är omistliga. Mer resurser kan komma att behöva läggas på att utveckla befintliga, och skapa nya, gröna värden när Stockholm växer. I detta avseende bör även fler möjligheter till överdäckningar av vägar ses över. City lider än idag av de storskaliga trafiklösningar som genomfördes i modernismens namn under mitten av förra seklet. Dåtidens omfattande rivningar och betongkultur med brutala trafikleder mitt i city har skapat sår i staden. Betong och motorväg dominerar istället för Stockholms vattenlinje som skulle kunna framträda. Därför menar vi att den del av Centralbron som hanterar biltrafiken ska läggas ned i en tunnel, vilket skulle skapa ytor för nya bostäder längs Klara Strand frigörs och att Riddarholmskanalen åter kan öppnas upp. I detta avseende behöver samrådsunderlaget kompletteras.

Grönskan och vattnet ska utnyttjas för att förbättra stadsklimatet och mildra konsekvenserna av klimatförändringar. Särskilt i tätbebyggda stadsdelar är det viktigt att minska andelen hårdgjorda ytor och öka mängden grönska med fler träd, pocket-parker, planteringar och gröna tak. Genom att använda stadens taklandskap på ett bättre och mer effektivt sätt än vi många gånger gör idag får vi åtminstone mervärden på tre olika sätt. Taklandskapen och kvarterens gestaltning blir mer intressanta och dynamiska, vi får sammantaget mer plats

för socialt umgänge och för barnen att leka på samtidigt som vi får plats för mer grönska i staden, och vi får ökade möjligheter till närproducerade råvaror. Detta förhållningssätt är framförallt eftersträvansvärt i de täta stadsmiljöerna såsom city, varför ett förtydligande behöver göras i samrådsunderlaget.

Kungsträdgården är en av stadens mest centrala och uppskattade parker. Dock är den idag relativt sluten och det är nog många som snarare uppfattar Kungsträdgården mer som ett uppdelat torg än som en trädgård. Om Kungsträdgården öppnas upp från Hamngatan och möter stadslivet på ett tydligare sätt skulle den ha större möjligheter att bli en stadspark värdig sitt namn. För att åstadkomma detta krävs att staden tar ett helhetsgrepp på Kungsträdgården, så att parken åter kan bli en naturligt integrerad del av stadslivet. I arbetet med parkens utveckling är det viktigt att säkerställa balansen mellan dess roll som attraktiv grönskande stadspark och dess funktion som evenemangs- och mötesplats. Det behöver göras en grundlig översyn av hur Kungsträdgården ska användas på bästa sätt framöver, utifrån stockholmarnas perspektiv. Samrådsunderlaget behöver förtydligas avseende Kungsträdgården på sida 48 i programmet samt under kapitlet Kungsträdgården i Trafik och gatumiljöplanen. Såsom texten nu är framlagd är den snarare att se som förslag till utredningar snarare en konkret vision om parken.

Det offentliga rummet – gator och trottoarer, torg och parker, kajer och lekplatser – är en väsentlig del av varje stad. Det är i ”utrymmet mellan husen” som spontana möten kan ske, där vi promenerar, fikar, umgås eller bara vistas. Kvaliteten på miljöerna i det offentliga rummet är givetvis viktiga för upplevelsen av hur det är att vistas i Stockholm. Offentliga miljöer som är skräpiga, vandaliserade eller skumt upplysta skapar en känsla av otrygghet.

Tyvärr finns det platser även i city med spretiga uttryck som med återkommande frekvens kan betraktas av stockholmare och turister på stadens torg och i vissa parker. Detta uttryck är till förfång för helheten, och det är i sammanhanget märkligt att staden inte kan uppvisa någon strategi eller ens policy för hur uttrycket på dessa offentliga platser ska te sig. Det handlar i grund och botten om att säkerställa inbjudande och trygg offentlig miljö. Men det handlar också om att visa upp Stockholm från sin allra

bästa sida, för stockholmarna och för världen. I detta avseende behöver samrådsunderlaget tydligt peka på en vision för city med ett attraktivt offentligt rum som kännetecknas av att det är rent, helt, snyggt och överblickbart.

Beslutsgång

Ordförande Roger Mogert (S) ställer förslagen mot varandra och finner att nämnden beslutar enligt förslag från ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), Micke Seid m.fl. (MP) och Ann Mari Engel (V).

Reservation

Vice ordförande Rasmus Jonlund m.fl. (L) och Sophia Granswed m.fl. (M) reserverar sig mot beslutet med hänvisning till sina respektive förslag.

Särskilt uttalande

Särskilt uttalande lämnas av ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), Micke Seid m.fl. (MP) och Ann Mari Engel (V) enligt följande:

Stockholms kulturliv och kulturmiljö är avgörande resurser som ligger till grund för stadens attraktion, inte minst i city.

City innehåller en mängd såväl offentliga som privata kulturverksamheter men där finns samtidigt en betydande potential att utveckla utbudet ytterligare. Vi vill särskilt poängtera potentialen av att ytterligare förbättra och förenkla möjligheterna till kultur i det offentliga rummet. Det kommande ärendet kring nya taxor för upplåtelse av mark för tillfälliga kulturarrangemang är här centralt.

Stockholms stadskärna är en kulturhistoriskt mycket intressant miljö med stor variation och många stadsrum med höga kvaliteter. Samtidigt finns det stort utrymme för förbättringar inte minst vad gäller den offentliga miljön. Kulturmiljön ska vara en viktig utgångspunkt när förändringar sker.

Ersättningsuttrande

Sofia Lundin (Fi) instämmer i särskilt uttalande från ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), Micke Seid m.fl. (MP) och Ann Mari Engel (V).

Ulf Lönnberg (KD) instämmer i förslag till beslut från Sophia Granswed m.fl. (M).